

are expounded in the article.

Key words: privatization, cost estimation, methods of estimation.

УДК 330.1.

*Ю.С. Латер, к.е.н., професор Кам'янець-Подільського
національного університету*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЦИВІЛІЗАЦІЙНУ ПАРАДИГМУ В РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

В статті досліджується економічна парадигма цивілізаційного розвитку суспільства, визначаються її основні характеристики.

Ключові слова: формація, цивілізація, парадигма, цивілізаційна і формаційна триада.

Вступ. В останні роки в центрі уваги значної частини вчених-економістів, філософів, соціологів знаходяться проблеми пошуку закономірностей розвитку людської спільноти. В зв'язку з цим, подальшого обґрунтування вимагає концепція цивілізаційної еволюції соціуму, її суспільно-історичних, філософсько-антропологічних і економіко-технологічних парадигм.

Мета дослідження: з'ясувати концептуальні положення цивілізаційного підходу до історичного процесу, його актуальність в умовах глобалізації, невилювання, і в той же час, посилення розбіжностей між античними і азіатськими гілками еволюції людського співтовариства.

Постановка проблеми: На відміну від формаційної, цивілізаційна теорія історичного розвитку має справу не тільки з економічною, а з іншими складовими, являє собою комплексний підхід, акцентує увагу на декількох пов'язаних між собою і разом з тим відносно самостійних цивілізаційних парадигм. Знайомство з останніми дозволяє з'ясувати іманентні характеристики поняття "цивілізація".

Аналіз останніх публікацій: починаючи з 50-х років минулого століття інституціонально-цивілізаційні теорії знаходилися в центрі уваги видатних американських вчених економістів та соціологів (Ф.Фукуяма, У.Ростоу, П.Самуельсон, А.Тойнбі, Д.Белл); серед українських вчених заслуговують на увагу роботи В.Гейця, І.Лукінова, Ю.Пахомова.

Комплексний аналіз різноманітних концепцій щодо історичного пізнання розвитку соціуму нерозривно пов'язаний з цивілізаційною теорією. Починаючи з середини ХХ століття все більше вчених-суспільників надають перевагу категорії, цивілізація на відміну від категорії суспільна формація.

Родовим по відношенню до формаційного розвитку людської спільноти залишається марксова триада трьох великих формацій, іманентними властивостями якої виступають характер праці і форма власності на засоби виробництва [1, с.404]. Вся історія людства виступає як жорстко детермінована, фатально неминуча заміна одного економічного базису на інший (змодельована через класову боротьбу), причиною якої є антагоністична суперечність між продуктивними силами і виробничими відносинами. В цьому сенсі найбільш слабким місцем формаційного підходу є його однолінійність, відсутність аналізу ідейних, культурних, релігійних, моральних форм життєдіяльності суспільства.

На відміну від формаційної, цивілізаційна теорія стосовно до кожної відокремленою нею історичної епохи має справу не з однією, а декількома фундаментальними складовими. Мова йде про підхід, який аналізує не одну із сторін людського буття, як це відбулося з історією класів і форм власності, а відрізняється "стереоскопічним баченням людини у всіх її проявах – як індивіда, члена сім'ї, соціальної групи, держави і суспільства, людини, яка володіє необмеженим спектром потреб, які знаходять відображення в його інтересах, в матеріальній і духовній сферах, в історичній "каруселі" економічних, політичних, етнокультурних, релігійних та інших детермінацій" [2, с. 50].

Засновники спеціальних цивілізаційних досліджень та їх сучасні послідовники (Н.Я.Данілевський, А.Тойнбі, С.Хантингтон) трактують цивілізаційний розвиток як циклічний процес зародження, зрілості і згасання окремих цивілізацій. Сьогодні стає актуальною проблема визначення провідної цивілізації і перспектив її переростання в світову цивілізацію.

Американський соціолог Ф.Фукуяма формулює цю проблему, як "кінець історії". Сутність цієї "постісторичної" цивілізації Ф.Фукуяма визначає таким чином: "економічний розрахунок, нескінчені технічні проблеми, турбота про екологію і задоволення витончених потреб споживачів" [3, с.18]. М.Антонов вважає за можливе виділити чотири цивілізаційні парадигми: загальноісторичну, філософсько-антропологічну, соціокультурну, технологічну [4, с.7].

Згідно загальноісторичної парадигми ознаками цивілізації є державність, громадський стан (готовність індивідуумів дотримуватися законів), посилення міського типу, тобто цивілізація – це особливий вид окремого, конкретного суспільства (соціуму), або їх співтовариства [5, с.26].

По своїм просторово-часовим координатам цивілізація охоплює, по-перше, локальні цивілізації, геополітичний центр яких представлений або соціумом незалежно від його формаційного типу (російська

цивілізація, китайська цивілізація), або регіональним співтовариством таких соціумів (європейська цивілізація, латиноамериканська цивілізація) і по-друге, світову цивілізацію, формування якої знаходиться в стадії становлення. В економічній літературі локальні цивілізації визначаються і в залежності від формаційного типу (антична, буржуазна цивілізації). Зустрічаються позиції, згідно яких цивілізація ототожнюється тільки з виникненням і розвитком капіталізму [6, с.53].

Ядро цивілізаційного підходу складає філософсько-антропологічна або філософсько-іманентна парадигма. Вона дозволяє з'ясувати принципові відмінності між формаційним та цивілізаційними підходами до дослідження історії людства. Формаційний підхід ґрунтується на дослідженні суспільних структур, їх субординації в системі суспільства. Цивілізаційний підхід орієнтується на дослідженні людини, її соціальності.

Філософсько-антропологічна парадигма висувалася К. Марксом на передній план при визначенні цивілізаційної тріади. Запропоновані ним міркування асоціюються з трьома історичними шаблонами розвитку людини як складової соціуму. Перший шабел – особиста залежність. Другий шабел – особиста незалежність, яка базується на зовнішній залежності. Третій шабел – універсальний розвиток людини, вільна індивідуальність [7, с. 232].

В формаційному аспекті перший шабел цивілізації охоплює собою в західноєвропейській історії античність і феодалізм, другий – капіталізм, третій – в марксистському розумінні майбутній комунізм. Формаційна тріада підкреслює перервність історичного процесу і знаходить відображення в перетворенні системи суспільних відносин, а цивілізаційна – неперервність [8, с. 8].

Соціокультурна парадигма частково ототожнює поняття цивілізації і поняття культури, або конкретизується через поняття місцевої культури, її предметних утворень [9, с.76].

Засобом формування і розвитку цивілізації є суспільні технології виробництва і відтворення безпосереднього життя. Це положення визначає сутність технологічної парадигми. Представники природничих та економічних дисциплін як правило сприймають технологію у вузькому, суто технологічному сенсі, акцентуючи увагу на механізмі поєднання робочої сили з засобами виробництва і характері суспільно-необхідної праці. Поруш з цим є і інше, більш широке і змістовне поняття цього явища. З приводу цього К.Маркс зазначав, що: "Технологія висвітлює активне відношення людини до природи, безпосередній процес виробництва його життя, а разом з тим і його суспільні умови життя" [10, с.23]. А Тойнбі звертає увагу на те, що складовими поняттями технології є не тільки матеріальні і духовні складові, але й світоглядні.

Суспільні технології включають в свій процес всі засоби матеріального та духовного виробництва, у тому числі мову, соціальні і технічні норми, правопорядок, закони, тощо. Цивілізація уявляється в цьому зв'язку як техніко-технологічне відношення до природи.

Відносно до історичного процесу в цілому цивілізаційна парадигма має справу з розвитком системи "людина-техніка". Вона безпосередньо стосується не тільки трудових функцій людини (ручна технологія, машинна технологія, автоматизована технологія), але й характеристик процесу соціалізації людини – зміну його світогляду, досвіду, навиків, знань, соціального середовища, життєвих орієнтирів, соціальних позицій і багато іншого, що перетворює людину в суспільного індивідуума. Можна стверджувати, що система "людина-техніка" є соціотехнологічною. Етапи її розвитку визначають як доіндустріальне, індустріальне і постіндустріальне суспільство [11, с.37].

Таким чином, формаційний підхід являє собою логіку історичного процесу, його сутнісні характеристики (суспільний спосіб виробництва, систему суспільних відносин, соціальну структуру), цивілізаційний – все різноманіття форм прояву цих іманентних рис в окремих, конкретних суспільствах і їх співтовариствах.

Список використаних джерел:

1. Маркс К., Енгельс Ф. *Капітал*. –Т. 19. –К., 1965.
2. Любимов В., Яровая Е. *Механизм общественного саморазвития // Мировая экономика и международные отношения*. – 1993. № 2. – С. 12-14.
3. Фукуяма Ф. *Конец истории // Вопросы философии*. – 1990. – № 3. – С. 34-36.
4. Антонов М. *К вопросу о формационной и цивилизационной парадигмах в развитии общества // Гуманитарные и социально-экономические науки*. – 2007. – № 2. – С. 42-44.
5. Тойнби А. *Цивилизация перед судом истории*. – Москва-СПб, 1996. – С. 13-16.
6. Поздняков Э. *Формационный и цивилизационный подходы // Мировая экономика и международные отношения*. – 1990. – № 5. – С. 25-27.
7. Маркс К., Енгельс Ф. *Твори*. – Т. 46. – Ч. 1. – К., 1965.
8. *Книги: II. Происхождение цивилизации (социально-философский аспект)*. М., 1966.
9. Маркс К., Енгельс Ф. *Твори*. – Т. 23. – К., 1965.
10. Beil D. *The coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forcating*. NV. Bade Books, Inc, 1973.

Annotation: *The economic paradigm of civilization development of society is explored in the article, its basic descriptions are determined.*

Key words: structure, civilization, paradigm, civilization and structure triad.

УДК 330.35

І.В. Яцишина, к.е.н., доцент Кам'янець-Подільського національного університету.

СТРУКТУРА ІНДИВІДУАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ

Анотація: В статті аналізується трактування добробуту з точки зору сучасного теоретичного та практичного застосування, а також висвітлюється суть та структура індивідуального добробуту, вплив його складових на загальну динаміку.

Ключові слова: добробут, економічна теорія добробуту, дохід, запас, багатство.

В сучасній економічній теорії термін «добробут» застосовується в рамках окремого напрямку – економічної теорії добробуту. Цей підхід дає можливість побудувати економіко-математичну модель або функцію суспільного добробуту. Прихильники утилітаризму уявляють суспільний добробут як суму функцій індивідуальної корисності членів суспільства. В основі роулзівського підходу добробут найменш забезпеченого члена суспільства стає вимірником суспільного добробуту. За лібералами добробут суспільства забезпечують конкурентні ринки при дотриманні умов оптимуму за Парето. Егалітарний підхід трактує можливість досягнення суспільного добробуту при рівному розподілі всіх благ між усіма членами суспільства.

Визначені вище поняття індивідуального і суспільного добробуту придатні швидше для теоретичного визначення проблем, ніж для практичного використання.

Практично добробут людини вимірюється запасами її багатства та рівнем доходів, які отримуються за певний період часу.

Багатство є економічною змінною величиною типу “запас”, його обсяг визначається на певний момент часу. У протилежність багатству дохід – економічна змінна величина типу “потік”, тому що обсяг доходів визначається з і певний проміжок часу (година, місяць, рік)

індивідуальне багатство може приймати три основні форми і кожній формі багатства відповідають певні види доходів:

1) “Фізичне” багатство – це земля, будинок або квартира, автомобілі, меблі, коштовності і т. п. Фізичне багатство може приносити доходи в натуральній формі – користь, що виникає внаслідок використання матеріальних благ, або ренту – від здачі нерухомості в оренду.

2) Фінансове багатство існує у формі акцій, облігацій, банківських депозитів готівки, чеків, векселів і т. п. Воно може приносити доходи у грошовому вигляді – у формі процента або дивідендів.

3) Людський капітал – це багатство, яке пов’язане з самою людиною від природи (природні здібності, пам’ять, фізичні можливості) або яке створюється протягом життя внаслідок виховання, здобуття освіти і досвіду. Людський капітан є головним джерелом доходів для більшості людей як у грошовій формі – зарплата, гонорари та інші заробітки, так і в негрошовій формі – у вигляді задоволення, яке можуть отримувати індивіди від творчої роботи чи від інтелектуальних форм відпочинку.

У розвиток такого визначення доходів можна навести теоретичний підхід Г.Саймонса до визначення індивідуального доходу людини:

індивідуальний дохід дорівнює алгебраїчній сумі

(1) реалізованого споживання

плюс

(2) змін в обсязі багатства, що є у розпорядженні, на початок і кінець періоду.

Але таке визначення, хоча й дозволяє врахувати багато які види доходів, що не враховуються традиційною статистикою, з практичної точки зору мало прийнятне – саме через неможливість його статистичного обчислення.

Найпоширенішою у світі практикою є вимірювання лише грошових доходів населення.

У макроекономіці більше застосовуються терміни особистий дохід (ОД) та дохід у використанні (ВД), які фактично відображають надходження факторних доходів домогосподарства за певний період часу (ОД) і їх суму скореговану на суму сплачених особистих податків та отриманих від держави соціальних трансфертів (ВД). Ці макроекономічні показники є складовими система національних рахунків і можуть бути легко обраховані. Однак до доходів варто віднести і ті вигоди, які отримує людина не у формі грошей, а як насолоду, радість, задоволення від використання наявних грошових доходів, адже гроші – це єдиний товар, який приносить радість коли людина його позбувається, витрачає.

Отже, якщо узагальнити різні форми доходів, які отримує людина, то її сукупний дохід (I_T) можна визначити як суму: